

1950'li yıllardan günümüze devam eden göç ve düşük doğum nedeniyle şu an itibarıyla Suriyeli Hıristiyanların toplam nüfusa oranı %5-6'ya kadar düşmüş durumdadır.

Kaos ve Otoriterlik İkileminde Suriye Hıristiyanları

Syrian Christians in the Dilemma of Chaos and Authoritarianism

Oytun ORHAN

Abstract

The Arab uprisings spread to Syria on March 2012. Despite the past one and a half year, Assad is still in power. One of the most important factors that has made it possible is the fact that the Syrian regime has been supported by certain social groups, even if at a certain level. The increasing violence and terrorist actions across the country force the minority groups and liberal-secular groups to take sides with the regime. Syrian Christians come first among these groups. Despite the fact that the proportion of Syrian Christian population, who consider themselves as the most ancient community of Syria, to the whole Syrian population decreased to 5-6%; the sides they took is critically important in the uprising process in Syria. From this point of view, it is necessary to know the Syrian Christians better in order to make better predictions on the uprising process. This study has been prepared to serve this aforesaid.

Suriyeli Hıristiyanlar kendilerini Suriye'nin en kadim halkı olarak görmektedir. Bir coğrafyacı geçmişte Suriye'yi "çöller ve kiliseler ülkesi" olarak tanımlamıştır. Bu ifade her ne kadar çok eski dönemleri ifade etse de ülkedeki Hıristiyan varlığı ve etkisini açıkça yansıtmaktadır.

Giriş

Arap isyanları Suriye'ye Mart 2011 tarihinde sıçramıştı. Tunus ve Mısır'da yaşanan hızlı iktidar değişimlerinin ardından Suriye rejiminin de değişim dalgasına çok fazla dayanamayacağı düşünülüyordu. Her ne kadar ülkede istikrar sağlanmasa da aradan geçen yaklaşık bir buçuk yıla rağmen Esad iktidarda kalmayı sürdürüyor. Bunu mümkün kılan bir çok faktör söz konusudur. Güvenlik yapılanmasının mezhepsel bağlılık üzerine inşa edilmiş olması, muhalefetin zayıf ve dağınık yapısı, Suriye'deki istikrarsızlığın bölge geneline yayılma ihtimali ve Rusya-Çin-İran gibi kritik öneme sahip dış aktörlerin desteği bu faktörler arasında sayılabilir. Ancak Suriye konusundaki tartışmalarda çok fazla gündeme getirilmeyen bir boyut daha vardır. Genelde Suriye rejiminin tüm toplumsal kesimler arasında meşruiyetini kaybetmiş olduğu vurgulanmaktadır. Bu kısmen doğrudur. Ancak Suriye'de rejimin sınırlı düzeyde de olsa bazı toplumsal gruplar tarafından desteklendiğini ifade etmek gerekir. Özellikle de artan şiddet ve terör eylemleri ile beraber azınlıklar ve liberal-seküler gruplar rejim yanın da pozisyon almaya yönelebilmektedir. Bu grupların başında Suriyeli Hıristiyanlar gelmektedir.

Suriyeli Hıristiyanlar kendilerini Suriye'nin en kadim halkı olarak görmektedir.¹ Bir coğrafyacı geçmişte Suriye'yi "çöller ve kiliseler ülkesi" olarak tanımlamıştır.² Bu ifade her ne kadar çok eski dönemleri ifade etse de ülkedeki Hıristiyan varlığı ve etkisini açıkça yansıtmaktadır. Hıristiyanlık tarihinin en eski kiliselerinden bazıları Suriye'dedir. Bütün Doğu Kiliseleri Suriye'de yer almakta ve neredeyse tüm Hıristiyan mezheplerine mensup halklar Suriye'de yaşamaktadır. Ancak

Suriye'nin zengin ve farklılıkları bir arada yaşatan kültürünü yansıtması açısından kritik öneme sahip Hıristiyan toplumun nüfusu giderek azalmaktadır. Suriye konusunda yapılan analizlerde Hıristiyanların toplam nüfus içindeki oranının %15'e yakın olduğu ifade edilmektedir. Ancak hem akademik çalışmalar hem de Suriyeli Hıristiyanlar ile yapılan görüşmeler neticesinde elde edilen veriler oranın çok daha düşük olduğunu göstermektedir. 1950'li yıllardan günümüze devam eden göç, düşük doğum oranı buna karşılık Müslümanların hızlı nüfus artışı neticesinde şu an itibarıyla Suriyeli Hıristiyanların toplam nüfusa oranının %5-6 olduğu yönünde bir kabul söz konusudur.³

Hıristiyanların oranı ne olursa olsun aldıkları pozisyonun Suriye'deki isyan sürecinde kritik öneme sahip olduğu söylenebilir. Her şeyden önce Arap isyanlarının yaşandığı ülkelerde Hıristiyan azınlıklara karşı alınan tavır, o değişim hareketinin ilerici olup olmadığının anlaşılmasının aracına dönüşmüş durumdadır. Özellikle Batı ve Rusya açısından değişim dalgasının Hıristiyan azınlıkları nasıl etkileyeceği sorusunun yanıtı politikaların oluşumunda belirleyici olmasa da etkili olmaktadır. Diğer birçok nedenin varlığını kabul etmekle beraber Rusya'nın Esad rejimi yanında yer almasının bir nedeni de, tarihten bu yana koruyuculuğunu üstlendiği Ortodoks Hıristiyan nüfusun değişimden olumsuz etkilenmesi ihtimalidir. İşte bu gerçeklerden hareketle, isyan sürecinin gelişimini daha iyi öngörebilmek açısından Suriye Hıristiyan azınlığını yakından tanımak gerekmektedir. Bu çerçevede çalışmada ilk olarak Suriyeli Hıristiyanların demografik yapıları ve coğrafi dağılımı hakkında bilgi verilecektir. İkinci kısımda Suriye rejimi ile Hıristiyan

Bütün Doğu Kiliseleri Suriye'de yer almakta ve neredeyse tüm Hıristiyan mezheplerine mensup halklar Suriye'de yaşamaktadır.

azınlıklar arasındaki ilişkinin içeriğini anlamak açısından söz konusu topluluğun sahip olduğu toplumsal ve siyasal haklar ele alınacaktır. Çalışma, Mart 2011 tarihinde başlayan isyan hareketinin Suriyeli Hıristiyanları nasıl etkilediği ve neye göre, nasıl pozisyon aldıklarının incelendiği bölüm ile sonlandırılacaktır.

Suriyeli Hıristiyanlar: Demografi ve Coğrafi Dağılım

Suriye'de Hıristiyan nüfus çok genel anlamda ikiye ayrılabilir. İlk grup bölgenin otokton halkı olan ve Bizans İmparatorluğu zamanında Hıristiyanlığı kabul eden Rum Ortodoks ve Rum Katoliklerdir. İkinci kesim ise farklı bölgelerden göç etmiş; Ermeniler, Asuriler, Keldaniler, Maruniler, Latinler ve Protestanlardan oluşan Hıristiyan topluluklardır.

Bizans İmparatorluğu zamanında Suriye kıyı şeridi, Asi Vadisi, Şam ve ülkenin güneyinde yer alan Havran bölgesi Bizans Hıristiyanlığının ileri karakolu konumundaydı. Lübnan'ın kuzey sınırından Türkiye'ye kadar günümüzde Tartus ve Lazkiye vilayetlerini içeren bölgede Ortodokslar yaşamaktaydı. O dönemlerde bu bölgede Hıristiyanlar ve Sünniler azınlıktı ve nüfus oranları birbirine yakındı. Nusayri Dağları'nda yaşayan Nusayriler buranın yerli halkıydı ve çoğunluğu oluşturuyordu. Arap yayılmasının yaşandığı dönemlerde kıyı şeridinde yer alan Lazkiye ve Tartus illeri yoğun Ortodoks göçü almıştı. Kıydan biraz içerideki dağ eteklerinde bulunan Safita, Nasara Vadisi, Hıristiyan Vadisi, Nahr El Kebir gibi yerleşim birimleri ve bölgelerde de Hıristiyan nüfus yer alıyordu. Ayrıca günümüzde Halep Dağları ya da Kürt Dağları olarak bilinen Jabal Akrad bölgesinde yine Hıristiyan nüfus yaşamaktaydı. Bizans döneminden kalan Ortodoks Hıristiyanlar da Sünni Arapların çoğunluk oluşturduğu Hama Vilayeti içinde ve Cısr El Şukur, Muharda gibi illerde yaşamaktaydı. Suriye'nin güneyinde ise Havran Ovası olarak bilinen bölgede yer alan Tısy, Busayr, Kabab ve Cıbbin gibi yerleşim yerlerinde ve Dürzi nüfusun yoğun olarak yaşadığı Dürzi Dağları'nda ve Dara vilayetinde yine Hıristiyanlar yer almaktaydı.⁴

Söz konusu bölgelerde o tarihlerden bu yana ve günümüzde Suriye'nin neredeyse tamamına yayılmış şekilde Hıristiyan nüfus yaşamaktadır. Buraların yanı sıra Türkiye sınırı boyunca, Halep Vilayeti'nden Irak sınırına kadar olan bölgede; Cerablus, Ayn El Arap, Tel Abayad gibi yerleşim birimlerinde Ortodoks ve Ermeni nüfus yaşamaktadır. Özellikle Kürtlerin çoğunluk oluşturduğu Kamışlı tarihsel olarak Hıristiyan bir yerleşim birimi olmasının yanı sıra halen önemli oranda Hıristiyan nüfusa ev sahipliği yapmaktadır. Bunun yanı sıra Habur Nehri etrafı, Ras Al Ayn, Amuda, Derbesiye'de çoğunluğu Ortodoks olmak üzere Katolik ve Ermeni nüfus yer almaktadır.⁵

Birinci Dünya Savaşı çıktığında Suriye'deki Hıristiyan nüfusu 1946 yılındaki bağımsızlık sonrası döneme göre daha azdı. Bunun temel nede-

ni Anadolu'dan gelen Ermeni göçleriydi. Birinci Dünya Savaşı öncesinde başlayan göç 1918 ve 1920 yıllarında büyük rakamlara ulaşmıştı. Suriye'deki Fransız Manda yönetimi göç eden nüfusun Halep, Humus ve Şam illerine ve petrol rezervlerine sahip olduğu için stratejik öneme sahip Cezire bölgesine yerleştirilmesini sağlamıştı.⁶ 1918 ve 1938 yılları arasında ülkede Hıristiyan nüfusu 200 bin civarında artırmıştı. 1933 yılında da Irak'tan kaçan Asuriler Suriye'ye geçmişti. Böylece 1890 yılında 22.000 olan Halep'in Hıristiyan nüfusu 1925'te 59.000'e yükselmişti. En fazla nüfus oranına ulaştıkları 1955 yılında Halep'teki Hıristiyan nüfusu 136.000 idi. Bu rakamın üçte ikisi Ermenilerdi ve geriye kalanlar Ortodoks, Suriyeli Katolik ve Keldanilerden oluşuyordu.⁷ Başkent Şam'da ise bağımsızlığın hemen öncesinde 20.000 civarında Rum Ortodoks ve Rum Katolik nüfus yaşamaktaydı.⁸

Suriye'deki demografik yapıya ilişkin ilk resmi veriler 1943 yılında Suriye yönetimi tarafından yayınlanan raporlar ile ortaya konmuştu. Buradaki rakamlara göre üç milyona yaklaşan ülke nüfusunun %16'sını Hıristiyanlar oluşturmaktaydı. Bu da ülkede yaklaşık 400 bin Hıristiyan nüfusun yaşadığı anlamına geliyordu. Hıristiyan nüfusun 137.000'i Ortodoks, 102.000'i Katolik ve 151.000'i de Heterodoks akımlardan oluşuyordu.⁹

Tablo – 1 Suriye'deki Hıristiyan Topluluklar ve 1943 Resmi Sayımına Göre Toplam Nüfusları¹⁰

Suriye'deki Hıristiyan Topluluklar	1943 Sayımına Göre Toplam Nüfus
Rum Ortodoks	136.957
Rum Katolik	46.733
Ermeni Ortodoks	101.746
Ermeni Katolik	16.790
Suriyeli Ortodoks	40.135
Suriyeli Katolik	16.247
Asuriler	9.176
Keldaniler	4.719
Maruniler	13.349
Latin	5.996
Protestanlar	11.187
Toplam	403.036

Bağımsızlığın ilk yıllarında Hıristiyan nüfus Müslüman çoğunluğun yaşadığı ülkede siyasal ve ekonomik alanda etkinlik kurmayı başarmıştı. Siyasette Başbakanlık makamına kadar yükselen Hıristiyanlar, ticaret ve ekonomide de önemli mevkiler elde etmişti.¹¹ Ancak 1950'ler ile birlikte Arap milliyetçiliğinin ve ekonomide sosyalist anlayışın bölgede ve Suriye'de güç kazanması en fazla Hıristiyanları olumsuz etkiledi. Bunun sonucunda Suriye'nin iyi eğitilmiş, varlıklı yarım milyona yakın vatandaşı Lübnan'a göç etti. Göç edenlerin neredeyse yarıya yakını Suriyeli Hıristiyanlar oluşturuyordu. Resmi nüfus tahminleri Suriye'deki Hıristiyan nüfusun düzenli olarak arttığını gösteriyordu. Buna göre 1963 sayımında Hıristiyanların nüfusu toplamda 660.000'di ve bu da yaklaşık toplam nüfus içinde %16'lık bir orana tekabül ediyordu. Ancak 1960 yılında yapılan başka bir araştırmaya göre Hıristiyan nüfusu 361.000'di. Bu da ülke nüfusu içindeki oranlarının %8'e düştüğünü gösteriyordu. Vatikan'ın 1963 yılında yapmış olduğu bir çalışmada ortaya konan veriler de Suriye'deki Hıristiyan nüfusun azaldığını doğruluyordu.¹² Bağımsızlığın kazandığı tarihlerden 1960'lı yıllara kadar Hıristiyan nüfusun sayısal olarak azalışı ve Müslümanlar karşısında oransal olarak düşüşünün iki temel nedeni vardı. Birincisi Hıristiyanların ülke dışına göç etmeleri ve ikincisi nüfus artış hızlarının Müslümanlara göre düşük olması.

Tablo – 2 1960 Yılında Yayınlanan Genel Sayım Raporuna Göre Vilayetlere Göre Suriye'de Hıristiyan Nüfus¹³

Vilayetler	Vilayet Nüfusu İçindeki Oran (%)
Halep-Idlib	7.5
Şam	7.05
Hama	7.76
Humus	16.30
Lazkiye	8.73
Havran (Dara ve Kuneytra)	4.11
Dürzi Dağları (Suveyda)	5.54
Deyr Ez Zor / Rakka	0.88
Cezire (Haseke)	18.87
Toplam	8.29

Hıristiyan nüfusun en fazla azaldığı şehirlerin başında Halep gelmekteydi. 1943 yılında yapılan sayımda 123.000 olan Hıristiyan sayısı 1960 yılında 88.000'e düşmüştü. Bunun temel nedeni Halep Hıristiyanlarının önemli bir kısmını Ermenilerin oluşturmasıydı. Ekonomik olarak en fazla gelişme gösteren gruplardan olan Halep Ermenileri, göç dalgası sırasında Lübnan'a, Batı'ya ve Sovyetler Birliği'ne en fazla göç eden topluluk olmuştu. Dürzi Dağları ve Humus'ta da Hıristiyan nüfus 1943 yılına göre 1960 yılında yaklaşık üçte bir oranında kayba uğramıştı. Lazkiye ve ülkenin güneyindeki Havran bölgesinde ise düşüş %15 civarındaydı. Başkent Şam'da 1943-1960 arasında Hıristiyan nüfus sabit kalırken aynı dönemde Müslüman nüfus neredeyse iki katına çıkmıştı.¹⁴

Hıristiyan nüfusun artış gösterdiği vilayetler Hama ve kuzeydoğudaki Cezire bölgesi ile sınırlı kalmıştı. Sırasıyla %20 ve %40'lık artışın olduğu bu bölgelerde Müslüman nüfusun artış oranı çok daha fazlaydı. Bu dönemde Hıristiyan nüfusun çoğunluk oluşturduğu sadece üç yerleşim birimi

kalmıştı. Üçü de Cezire'de yer alan bu şehirler; Kamışlı, Derbesiye ve Malikiye idi. Cezire bölgesinin toplam nüfusu üç katına çıkarken bölgenin en başta gelen Asuri yerleşim birimi Tel Tamir'de hiçbir nüfus artışı olmamıştı.¹⁵

Aynı durum kıyı hattında yaşayan Hıristiyanlar için de geçerliydi. Lazkiye Vilayeti'ne bağlı Ermenilerin yaşadığı Kasap, Tartus'a bağlı Safita ve Mašta El Helu, Humus Vilayeti'ne bağlı Rum Ortodoksların yaşadığı Wadi al Nasara (Hıristiyan Vadisi) gibi Hıristiyan yerleşim yerlerinde hızlı Nusayri nüfus artışına karşılık Hıristiyanların düşük nüfus artışı ve göç etmeleri nedeniyle denge Nusayriler lehine bozulmaktaydı. 1943-1960 arasında Lazkiye, Humus ve Banyas şehir merkezlerinde Müslüman nüfus neredeyse iki katına çıkarken Hıristiyanlar aynı sayıda kalmıştı. Tartus'ta ise Müslüman nüfus dört katına çıkarken Hıristiyan nüfus çok az bir artış göstermişti. Daha güneyde Suriyeli Katoliklerin yaşadığı Humus'a bağlı Sadad ve Hafar'da ise Hıristiyanlar çoğunluk oluşturmaya devam ediyordu.¹⁶

Tablo – 3 Suriye'de Farklı Kiliselere Mensup Hıristiyanların 1995 Yılındaki Dağılımı¹⁷

Kilise	Toplam Nüfus
Rum Ortodoks	503.000
Rum Katolik	111.800
Ermeni Ortodoks	111.800
Ermeni Katolik	24.600
Suriyeli Ortodoks	89.400
Suriyeli Katolik	22.400
Asuriler	16.800
Keldaniler	6.700
Maruniler	28.000
Latin	11.100
Protestanlar	20.100
Toplam	945.600
Toplam Nüfus İçindeki Oran	% 6.4

Önemli oranda Hıristiyan varlığına sahip son yerleşim yeri ise Başkent Şam'dır. Hıristiyanlar şehrin doğusunda yer alan tarihi Bab Al Şark mahallesinde yaşamaktadır. Şam merkezin yakınında ise Sayidnaya ve Malula isimli iki önemli Hıristiyan yerleşim yeri bulunmaktadır. Diğer tüm

Hıristiyan yerleşim birimleri gibi nüfus azalışına maruz kalan bu iki yer Suriyeli Hıristiyanlar açısından ayrı bir öneme sahiptir. Sayidnaya'da Ortodoks rahibelerin yürüttüğü Hıristiyanlığın ilk kiliselerinden biri yer almaktadır. Rum Katoliklerin yaşadığı Malula ise az bir nüfusa sahip

Bağımsızlığın ilk yıllarında Hıristiyan nüfus Müslüman çoğunluğun yaşadığı ülkede siyasal ve ekonomik alanda etkinlik kurmayı başarmıştı. Siyasette Başbakanlık makamına kadar yükselen Hıristiyanlar, ticaret ve ekonomide de önemli mevkiler elde etmişti.

olmasına rağmen Hz. İsa'nın konuştuğu dil olan ve Arapça'nın kökeni kabul edilen Aramice'nin konuşulduğu son yerlerden biridir. Şam Vilayetine bağlı Katana, Zabdani, Al Nabak ve Yabrud'da da Rum Ortodoks ve Rum Katolikler yaşamaktadır.¹⁸

Suriyeli Hıristiyanlar, sayılan tüm bölgelerde varlığını korumaya devam etmekle beraber; 1950'li yıllardan günümüze devam eden göç, düşük doğum oranı buna karşılık Müslümanların hızlı nüfus artışı neticesinde şu an itibarıyla toplam nüfusa oranları %5-6'ya kadar düşmüş durumdadır.

Baas Rejimi Altında Suriyeli Hıristiyanların Toplumsal ve Siyasal Konumu

Suriye'de ilk seçim yasası 1946 yılında kabul edilmişti. Yasanın kabulünden sonra Meclis'te her Hıristiyan mezhebin ayrı ayrı mı temsil edileceği yoksa milletvekilinin Hıristiyan olmasının yeterli mi olacağı şeklinde bir tartışma yaşandı. Tartışmaların neticesinde ilk görüş etkinlik kazandı ve oluşturulan ilk Temsilciler Meclisi katı mezhepsel dağılıma bağlı olarak şekillendi. Buna göre 7 Temmuz 1947 oluşan Meclis 116 Müslüman (100 Sünni, 12 Nusayri, 3 Dürzi ve 1 İsmaili), 18 Hıristiyan (7 Rum Ortodoks, 2 Ortodoks Ermeni, 2 Suriyeli Ortodoks, 2 Rum Katolik ve birer Suriyeli Katolik, Katolik Ermeni ve Maruni) ve 1 Yahudi'den oluşuyordu.¹⁹ 15 Kasım 1949 yılında ise Kurucu Meclis seçilmişti ve burada da mezhepsel dağılıma dikkat edilmişti. Ancak hükümet oluşturulurken mezhepsel bağlara dikkat edilmemekteydi. Hıristiyanlar neredeyse oluşturulan her hükümet içinde yer alıyordu. Ancak Savunma, Dışişleri, İçişleri gibi kritik bakanlıklar

Sünnilere ayrılırken Hıristiyanlar daha çok Maliye, Eğitim, Tarım, Sağlık gibi bakanlıklar elde edebiliyordu.²⁰

1950 Anayasası ile beraber yasal hukukun ana kaynaklarından biri İslam olmaya başladı. Artık Devlet Başkanlığı görevi sadece Müslümanlara ayrılmaktaydı. Aynı dönemde devletin dininin İslam olması şeklindeki teklifler Hıristiyanlar ve Baas gibi seküler siyasal hareketler tarafından engellenmişti. Ancak bu blok 1954 yılındaki aynı girişimi engellemeyi başaramadı ve devletin resmi dini olarak İslam kabul edildi. Aynı tarihlerde, artan Hıristiyan baskısını azaltmak için Rum Ortodoks Faris Huri Başbakanlığa getirildi.²¹ Faris Huri'nin Başbakanlığı o tarihten bu yana Hıristiyanların Suriye'de elde ettiği en üst makam olmuş ve bir daha da tekrarlanmamıştır.

Ancak buna rağmen İslam'ın rolünün giderek artması, ekonomide devletleşme süreci, yeni iş bulma arayışları, bu dönemde yaşanan kuraklık ve en önemlisi 1950 Anayasası ile Hıristiyanlar arasında güvensizlik duygusunun artmasıyla başta Lübnan olmak üzere Batı'ya yoğun bir Hıristiyan göçü yaşanmıştı. Söz konusu güvensizlik duygusunu en güzel yansıtan ifade Rum Katoliklerin lideri Patrik Sayek'in 1954 yılındaki Anayasal değişikliklerden sonra "Anayasada İslam'a referans yapılmasının Hıristiyanları kendi ülkesinde mülteci konumuna dönüştürdüğünü" söylemesiydi.²²

1958 yılında Mısır ile Suriye'nin birleşmesi ile oluşturulan "Birleşik Arap Cumhuriyeti" döneminde mezhepsel temsile dayalı sisteme son verilmiş, Müslümanlar, Hıristiyanlar ve Yahudiler

Suriyeli Hıristiyanların belli bir alanda topluca yaşamıyor olmaları güvenlik endişelerini daha artırmaktadır

şeklinde dinsel ayrıma gidilmişti. Yasama gücü tek kameralı Meclis'e bırakılmış ve Hıristiyanların buradaki temsili sınırlı seviyede kalmıştı. 1961 yılında Birliğin ortadan kalkması ve 1963 yılında gerçekleşen Baas darbesi ile beraber Birleşik Arap Cumhuriyeti dönemindeki garantiler ortadan kaldırıldı.²³ 1964 yılında kabul edilen Geçici Anayasa ile İslam yeniden Başkanlık için gerekli bir koşul haline getirildi ve yasamanın temel kaynaklarından biri olarak kabul edildi. Bu belgede Hıristiyanların ve diğer azınlık gruplarının haklarına ya da temsiline yönelik vurgu yapılmamıştı. 1965 yılında oluşturulan Ulusal Devrim Konseyi'nde de Hıristiyan temsili çok düşük seviyede kalmıştı.²⁴ Buna rağmen Hıristiyanlar Baas Partisi'ne kuruluşundan itibaren büyük ilgi göstermişti. Partinin seküler-milliyetçi bir anlayışa sahip olması ve kurucularından biri olan Mişel Eflak'ın Rum Ortodoks olması bunun

en önemli nedenlerinden biriydi. Bunun yanı sıra Hıristiyanlar diğer azınlıklar gibi ordu içinde en üst düzeyde temsil ediliyordu. Hükümette de Ekonomi, Sanayi, İletişim gibi bakanlıklar elde ediyorlardı.²⁵

Suriyeli Hıristiyanların günümüzdeki toplumsal ve siyasal haklarına baktığımızda, sadece Hıristiyan oldukları için devlet baskısına maruz kaldıkları ancak otoriter devlet yapısı nedeniyle diğer bütün kesimlerin yaşadığı toplumsal, ekonomik ve siyasal ayrımcılığa maruz kaldıkları görülmektedir. Baas rejiminin seküler anlayışı nedeniyle Kiliselerin özgürce faaliyet göstermesi yönünde bir engel bulunmamaktadır. Ayrıca Hıristiyan topluluklar özgürce toprak satın alıp dini amaçlı inşaat yapma hakkına sahiptir. Hatta devlet bu konuda yardımda bulunmaktadır. Hıristiyanlar topluluklarının malları Vakıf Bakanlığı'nın

1950 Anayasası ile beraber yasal hukukun ana kaynaklarından biri İslam olmaya başladı. Artık Devlet Başkanlığı görevi sadece Müslümanlara ayrılmaktaydı. Aynı dönemde devletin dininin İslam olması şeklindeki teklifler Hıristiyanlar ve Baas gibi seküler siyasi hareketler tarafından engellenmişti.

değil doğrudan Bakanlar Kurulu'nun yetkisi altındadır. Yani Kiliseler özgürce malları üzerinde inisiyatifte bulunma hakkına sahiptir ve papazlar devlet tarafından maaşı ödenen memurlar değildir.²⁶ Okullarda ve Kiliselerde din eğitimi serbesttir. Hıristiyanların yayın yapma hakkı olmamasına rağmen daha önce ifade edildiği üzere bu toplumun tüm kesimlerine yasaklanmıştır. Devlet ile Hıristiyanlar arasındaki en önemli sorun ise Hıristiyan okulların açılması meselesidir. 1967 yılında uygulamaya konan kanun ile devlet okulları ve dini okullardaki müfredatı hükümet kontrolü getirilmiştir. Bu konuda son yıllarda bazı yumuşamalar olsa da kontrol devam etmektedir ve bu da Hıristiyan toplulukların en başta gelen sorunlarından biridir. İbadet konusunda ise hiçbir yasal kısıtlama bulunmamakta bu hak Anayasal olarak tanınmaktadır. Hıristiyan bayramlarında resmi tatil ilan edilmekte ve resmi yayın organlarında kutlamalar yer almaktadır.²⁷ Ancak Devlet Başkanı'nın Müslüman olması gerektiği şeklindeki ifade Anayasada yer almaya devam etmektedir.

Sonuç Yerine: Suriye'de Halk Ayaklanması ve Hıristiyanlar

Suriye'de 2000 yılında yaşanan seküler-liberal eğilimli muhalif "Şam Baharı" hareketinin önde gelen isimlerinden bazıları Mişel Kilo ve Fayeze Sara gibi Hıristiyan kökenli isimlerdir. 2005 yılında imzalanan ve rejime demokratikleşmesi çağrısı yapan Şam Deklarasyonu'nu içinde yine önde gelen Hıristiyan figürler yer almıştır. Aynı şekilde ayaklanma başladıktan sonra İstanbul'da kurulan Suriye Ulusal Konseyi içinde çok sayıda Hıristiyan isim yer almaktadır. Ancak buna rağmen

men Mart 2011 tarihinde başlayan ayaklanma hareketine Hıristiyan toplumun kitlesel olarak aktif destek vermediği ya da veremediği görülmektedir. Ancak bu genel eğilimden yola çıkarak ülkedeki tüm Hıristiyanların rejimi desteklediği sonucunu çıkarmak doğru olmayacaktır. Yukarıda ifade edildiği üzere muhalif hareketler içinde yer alan bazı seçkinlerin yanı sıra şehirli genç Hıristiyanlar arasında da muhalif gösterilere katılanlar mevcuttur. Kendilerini "İslamcılar ya da Baas" ikilemine hapsedilmiş hissetmeyen ve gerçek anlamda demokratik bir sistem arzusunda olan seküler gençler eylemlere aktif biçimde katılmaktadır. Şam ve Halepli Hıristiyan gençlerin Şubat ayı sonunda kabul edilen yeni Anayasa'da "Devlet Başkanı'nın Müslüman olabileceğini" öngören 3. maddesini protesto etmek düzenledikleri gösteri örnek olarak gösterilebilir.²⁸

Genel anlamda, halk ayaklanması Suriyeli Hıristiyanları büyük bir ikilem içinde bırakmıştır. Hıristiyan toplumun geneli azınlık olmanın verdiği endişe ile hareket etmekte ve istikrarsızlıktan en büyük zararı kendilerinin göreceğini düşünmektedir. Bunun yanı sıra Esad yönetiminden rahatsızlıkları olsa da alternatifinin daha kötü olacağı düşüncesi onları rejimi desteklemeye itebilmektedir. Bu kaygıların temel nedeni ise Irak, Libya ve Mısır gibi ülkelerde yaşanan deneyimlerdir. Irak'ta Saddam rejiminin yıkılması ile ülkenin uzun süreli kaosa sürüklenmesi, Hıristiyanlara yönelik düzenlenen terör saldırıları, El Kaide'nin güç kazanması ve çok sayıda Hıristiyan'ın güvenlik kaygısı ile ülkeyi terk etmesi söz konusu kaygının en başta gelen nedenidir. Yine Libya'da uluslararası müdahale ile Kaddafi yönetimine son verilmesi, ülkenin silahlı gruplar arasında çatışma

İstanbul'da kurulan Suriye Ulusal Konseyi içinde çok sayıda Hıristiyan isim yer almaktadır. Ancak buna rağmen Mart 2011 tarihinde başlayan ayaklanma hareketine Hıristiyan toplumun kitlesel olarak aktif destek vermediği ya da veremediği görülmektedir.

ortamına sürüklenmiş olması aynı tecrübenin Suriye'de yaşanabileceği korkusu yaratmaktadır. Son olarak Mısır'da olduğu gibi rejimin yıkılması durumunda Selefler ve Müslüman Kardeşler'in iktidara gelmesinin, görelî özgürlüklerinin daha da kısıtlanmasına neden olacağını düşünmektedirler. Bu yaklaşım Suriyeli Hıristiyanları "otoriter bir rejim ile kaos" ikileminde seçim yapmaya zorlamaktadır. Söz konusu yaklaşımı en güzel yansıtan ifadeler Lübnanlı Marunilerin dini lideri Patrik Bishara Butros Al Rai'nin, Beşar Esad'ı desteklemesini eleştirenlere verdiği yanıtıdır. Al Rai, "Esad rejiminden çok fazla çektik. Bunu unutmadım. Biz Suriye rejimini desteklemiyoruz. Rejimin yıkılması sonrasında doğabilecek kaostan korkuyoruz. Hıristiyan toplumunu korumalıyız"²⁹ sözleri ile iki kötü tercih arasında seçimlerini rejimin devamından yana kullandıklarını göstermektedir. Suriyeli Hıristiyanların konumunu daha kritik kılan unsurlardan biri ise ülkenin neredeyse tamamına dağılmış olmalarıdır. Belli bir alanda topluca yaşamıyor olmaları güvenlik endişelerini daha artırmaktadır.³⁰

Arap isyanlarının yaşandığı her ülkede istikrarsızlığın hakim olması, daha az hoşgörölü bir toplumsal ortamın doğması ve siyasetin radikalleşmesi de Suriyeli Hıristiyanları endişelendirmektedir. Son olarak Suriye'nin Humus şehrinde yaşananlar Hıristiyanlara olası bir rejim değişimi durumunda yaşanabileceklere ilişkin ürkütücü bir tablo sunmaktadır. Şehirde kontrolün

isyancılara geçmesinin ardından 200'den fazla Hıristiyan'ın ölmüş olması kaygıları körüklemektedir.³¹ Ayrıca şehirde toplam 1.500 civarında olan Hıristiyan aile sayısı Mart 2012 itibarıyla 1000'e düşmüştür. Ayrıca güvenlik riski nedeniyle Humus'ta Hıristiyanlar toplu şekilde ibadet etme imkanından uzak kalmıştır. Vatikan resmi haber ajansı da Suriye Ortodoks Kilisesi'nin bilgisine dayanarak verdiği haberde "Humus'ta Hıristiyanların etnik temizliğinden kaygı duyulduğu" haberini vermiştir. Aynı haberde Humus'un Hamidiye ve Bustan Al Divan semtlerinde yaşayan Hıristiyanlarının %90'ının zorla evlerinden çıkarıldıkları bilgisine yer verilmiştir.³²

Suriyeli Hıristiyanların önemli bir bölümünün rejime verdiği destek "pasif tarafsızlık" şeklindedir. Tarafsız kalmaları tam bir azınlık psikolojisi ile hareket ettiklerini göstermektedir. Bir kesimi desteklemeleri ve kaybeden tarafta yer almaları durumunda büyük zarar göreceklərini düşünmektedirler. Daha çok kırsalda yaşayan Hıristiyanların ve şehirli yaşlı neslin bu yaklaşıma sahip olduğu söylenebilir.³³ Bu yaklaşım nedeniyle, çatışmaların başlamasından bu yana farklı Kilise liderlerinin büyük çoğunluğu artan istikrarsızlıktan duydukları kaygıyı belirtmiş, topluluklarına sakin kalmaları ve çatışmada taraf olmamaları çağrısında bulunmuştur.³⁴ Suriyeli Hıristiyanlar tarafsız kalmayı, galibin kim olduğundan bağımsız olarak toplulukları korumanın bir aracı olarak görmektedir.

DİPNOTLAR

- 1 Halep Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Elias Samo İle Röportaj, 5 Nisan 2012.
- 2 Habib Moussalli, "The Christians of Syria", der: Andrea Pacini, **Christian Communities in the Arab Middle East: the Challenge of the Future**, Oxford Press, 1998, s.286.
- 3 Bu yargıya, Tablo 3'te ortaya konan veriler ve Suriyeli Hıristiyanlar ile yapılan görüşmelerden elde edilen izlenimler sonucunda ulaşılmıştır. Halep Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Elias Samo, Suriye Hıristiyanlarının oranının en fazla %5 olduğunu tahmin etmektedir. Ancak resmi sayım yapılmadığı için bu konudaki her türlü verinin sorgulanmaya muhtaç olduğu söylenebilir.
- 4 Haar Romeny, **Religious Origins of Nations?: The Christian Communities of the Middle East**, Leiden University Press, 2010, ss. 149-151.
- 5 Robert B. Betts, **Christians in the Arab East: A Political Study**, Lycabettus Press, Atina, 1975, s. 96.
- 6 Philippe Fargues, "Demography of Eastern Churches", der: Andrea Pacini, **Christian Communities in the Arab Middle East: the Challenge of the Future**, Oxford Press, 1998, s.64.
- 7 Robert B. Betts, s. 94.
- 8 Robert B. Betts, s. 96.
- 9 Betty Jane Bailey ve J. Martin Bailey, **Who Are the Christians in the Middle East?**, Grand Rapids, Michigan, 2003, s. 182.
- 10 Robert B. Betts, s. 101.
- 11 Habib Moussalli, s. 291.
- 12 Robert B. Betts, ss. 97-98.
- 13 Robert B. Betts, s. 101.
- 14 Robert B. Betts, ss. 104-109.
- 15 Robert B. Betts, s. 112.
- 16 Cragg, Kenneth, **The Arab Christian : A History in the Middle East**, John Knox Press, 1991, s. 86.
- 17 Philippe Fargues, s.61.
- 18 Söz konusu yerleşim yerleri, yazar tarafından 2006 yılında Suriye'ye gerçekleştirilen saha araştırması sırasında ziyaret edilmiştir.
- 19 Haar Romeny, s. 164.
- 20 Habib Moussalli, s. 293.
- 21 Robert B. Betts, ss. 171-172.
- 22 Habib Moussalli, s. 293.
- 23 David Commins, **Historical Dictionary of Syria**, Scarecrow Press, 2004. S. 212.
- 24 Robert B. Betts, ss. 173-174.
- 25 Haar Romeny, s. 184.
- 26 Philippe Fargues, s.68.
- 27 Habib Moussalli, ss. 287-288.
- 28 Sami Moubayed, "Why Syria's Christians are angry", **CNN**, 28 Şubat 2012.
- 29 Fearing Change, Many Christians in Syria Back Assad, **The New York Times**, 27 Eylül 2011.
- 30 Lübnanlı Hıristiyan ve Catholic Near East Welfare Association Bölge Direktörü Issam Bishara ile röportaj, <http://ncronline.org/news/global/christians-syria-struggle-amid-violent-clashes>
- 31 Lübnanlı Hıristiyan ve Catholic Near East Welfare Association Bölge Direktörü Issam Bishara ile röportaj, <http://ncronline.org/news/global/christians-syria-struggle-amid-violent-clashes>
- 32 Church fears 'ethnic cleansing' of Christians in Homs, Syria, **Los Angeles Times**, 23 Mart 2012, http://latimesblogs.latimes.com/world_now/2012/03/church-fears-ethnic-cleansing-of-christians-in-homs-syria.html
- 33 Fearing Change, Many Christians in Syria Back Assad, **The New York Times**, 27 Eylül 2011.
- 34 Lübnanlı Hıristiyan ve Catholic Near East Welfare Association Bölge Direktörü Issam Bishara ile röportaj, <http://ncronline.org/news/global/christians-syria-struggle-amid-violent-clashes>